

עם הנצח מול שקר זדים-דברים מתורתו של מרן הראי"ה קוק זצ"ל על הנאציזם, על הגזענות ועל שנאת ישראל¹ הרב עמיחי ישראל כינרת¹

- א. הקדמה
- ב. מבוא
- ג. צביעותה של התרבות האירופית
- ד. השנאה הגרמנית ליהודים
- ה. הלאומיות הגויית מול לאומיות עם ישראל
- ו. הגזענות הנאצית מול המדרגה העליונה של עם ישראל
- ז. קריאה לעלות לאיי - גם כהצלה מהגלות

א. הקדמה

בחרדת קודש הננו עומדים בפתח המאמר על יחס מרן הראי"ה קוק זצ"ל לעניינים שקשורים לשואה.

¹ לעיני סבי ר' יוסף פיינטוך וסבתי מרת חיה שיינדל ז"ל (שזכתה להגיע לשנתה התשעים ונלבי"ע ב"י אלול התשי"ע), הורי אמי היקרה מרת פרידה שולמית ע"ה. שניהם "שרידי חרב" מטרנסלבוניה וניצולי השואה, ובי"ה זכו להקים בארץ הקודש משפחה לתפארת. הגרסא הראשונה של מאמר זה פורסמה לראשונה כחוברת נפרדת במהדורה מצומצמת לקראת יום הקדיש הכללי לקרבנות השואה, עשירי בטבת התשי"ע. החוברת יוצאת לאור לקראת יום זה שנועד לזכר השואה ע"פ הרבנות הראשית: "אותו יום שהתחיל המצור על ירושלים, שסובב את תחילת הגלות הראשונה, נקבע ליום שבו נזכר גם את השואה, סוף הגלות האחרונה" (הרב אונטרמן זצ"ל). ולא כ"ז בניסן, "יום השואה" שקבעה מדינת ישראל, שלא נקבע ע"פ סמכות תורנית, והוא בעייתי מבחינה הלכתית בגלל קביעתו בחודש ניסן (ראה בשו"ע וברמ"א סי' תכ"ט סעי' ב'), וכן מבחינה השקפתית בהיותו מדגיש בעיקר את גבורת הקרב של מרד גטו וורשה, דבר שעלול לשים בצל את גבורת שאר היהודים שנהרגו. אמנם אחר שכבר נקבע יום זה במדינה ורבבות ישראל מתייחדים בו עם זכר השואה, אין אנחנו יכולים להתעלם ממנו. [יש להעיר למה שכתב בספר "השואה" לרבנים יואל שוורץ ויצחק גולדשטיין שליט"א, הוצאת ישיבת "דבר ירושלים" תשמ"ז (עמ' 285), שהרבנות הראשית קבעה את עשירי בטבת רק כיום הקדיש הכללי, דהיינו יום שבו יאמרו "קדיש" כל אלה שאין ידוע יום מותם של קרוביהם שנהרגו בשואה, אך לא כיום זיכרון].

תודתי לרב נריה גוטל שליט"א על הערותיו החשובות.

רבינו הרצ"ה זצ"ל היה אומר את תפילת "אב הרחמים" גם בשבתות שהן שבתות מיוחדות, שנהוג לא לומר בהן "אב הרחמים", וטעמו עימו, כדברי הרב רמר זצ"ל (חוברת 'גדול שימושה', במבוא):

... אמר לנו (הרצ"ה), לא פעם ולא פעמיים: "תראו, את 'אב הרחמים'

תיקנו אחרי גזרות ת"ח ות"ט²*. אלו היו צרות קשות לעם ישראל, אבל אי אפשר להשוות אותם לשואה; אחרי השואה אני אומר בכל שבת 'אב הרחמים'. אם זה רצוי לכם – תאמרו כמוני, אם אין זה רצוי לכם – אל תאמרו. אני – אומר". אי אפשר לשמוח, להאמין ולהכיר בגודל המפעל שאנחנו נמצאים בו אם לא זוכרים את ששת מליוני גופותינו. ואנחנו אומרים, ומזכירים את הדברים יום אחד בשנה ואולי יומיים בשנה, ולפעמים הולכים ל'בית התפוצות' כדי לקבל איזה רושם מסויים של הדברים. ולפעמים אנחנו לומדים, ולפעמים אנחנו קוראים. אבל מי ששייך ברמ"ח איבריו וש"ס"ה גידיו לאומה כולה, אינו יכול שלא לזכור ושלא לחיות לאור הזיכרון הזה של אותה עקידה שהיתה לנו בדרך הביתה לארץ-ישראל, ושלא לחיות מתוך הרגשת השליחות 'בשם כל ישראל', בשם כל הדורות, ובאחריתם ובעקבותם בשם הדור הנורא הזה,

הדור הגדול בעל הנפש הענקית הזאת, דור השואה האיומה באירופה³. הסיבה לכתיבת קובץ זה הינה הצער על החסרון של "המורה לדור" בשואה האיומה⁴. אע"פ שהשואה היא בחינת "גזירה היא מלפני", כמו פרה אדומה שרק למשה נתגלה טעמה, מ"מ מציאות של איש האמונה, המתבונן בנתיבות החיים ע"פ אורה של תורה, הריהי מחזקת את הדור לעמוד בנסיונות.

לאלו שבכל סוגיה ובכל נושא, אמוני ומעשי, כללי ופרטי, מודרכים על ידי תורתו הענקית של מרן הרב זצ"ל, יהיה הדבר לתועלת אם נצליח ללקט

² * הערת המערכת - צ"ל "גזירות תתנ"ו", דהיינו מסע הצלב הראשון בשנת ד"א תתנ"ו, בו טבחו הגויים בקהילות מגנצא וורמייזא ועוד קהילות חשובות בגרמניה.

³ וכעין זה ראה ברמ"א סי' רפ"ד סעי' ז' שבימים שבין פסח לשבועות, שאז היתה תקופת גזירות ושמד על ישראל, אומרים "אב הרחמים" אפילו בשבת שמברכים החודש. והוא ע"פ מנהגי מהרי"ל עמ' קנ"ב ומנהגי ר' אייזיק טירנא עמ' כ"ו ועמ' ס"ו.

⁴ ראה ברכות מ"ג, א שרב אדא בר אהבה קרע קריעה נוספת על פטירת רבו, כשנוכת לדעת ש"נח נפשיה דרב, וברכת מזונא לא גמרינן!". והיינו, שהרגיש עד כמה חסרון רבו קשה לחייו שלו, וממילא צריך קריעה נוספת כביכול על עצמו.

מתורתו מעט דברים שקשורים בקשר זה או אחר לשואה⁵. ואפילו אם באמת יהיו רק 'פירורים' לאסוף, הרי שאם הם נלקטו מישולחן גבוהי הרי הם מחיים את תלמידי הרב, שחביבה להם כל ידיעה מתורתו, מעשיו, הנהגתו ומחשבותיו⁶.

אכן, לא גדול בכמות מאמר זו. לצערנו הרב, עדיין לא נדפסו אגרות-הראייה משנותיו האחרונות של הרב, ומסתבר שנמצא בהם חומר נוסף לענייננו⁷. ומי"מ מרגיש הכותב שאיסוף וסיכום מה שכן נמצא מועיל לו, וימיגו דזכי לנפשיה זכי נמי לאחריניי⁸.
יהי רצון שייכלו צרותינו, ועם ישראל כלביא יקום וכארי יתנשא על כל צורריו הרשעים!

ב. מבוא

מן הראייה זצ"ל נלב"ע בגי' אלול תרצ"ה, כחמש שנים לפני תחילתה הממשית של השואה⁹. "מפני הרעה נאסף הצדיק" (ישעיה נ"ז, א'), לטובתו כדי שלא יראה ברעה (ב"ק ס', א' ורש"י). ודאי שליבו של הרב, שהיה

⁵ ההעתיקות מכתבי הרב נעשו ברובן מתוך תוכנת "כתבי הרב קוק ותלמידיו" – בהוצאת הרב דב גולדשטיין ודרור שילה. ההדגשות במובאות אינן במקור.

⁶ "רב חסדא הוה נקיט בידיה תרתי מתנתא דתורא. אמר: כל מאן דאתי ואמר לי שמעתתא חדתא משמיה דרב - יהיבנא ליה ניהליה. אמר לו רבא בר מחסיא, הכי אמר רב: הנותן מתנה לחבירו צריך להודיעו. שנאמר לדעת כי אני ה' מקדשכם. יהבה ניהליה. אמר: חביבין עלך שמעתתא דרב כולי האי? - אמר ליה: אין. - אמר ליה, היינו דאמר רב: מילתא אלבישיהו יקירא. אמר ליה: אמר רב הכי? בתרייתא עדיפא לי מקמייתא! ואי הוה נקיטנא אחריתי - יהיבנא לך! (שבת י, ב).

⁷ בספר "כרוזי ראייה" (ערך יוחנן ישמח ז"ל, בהוצאת המשפחה, ירושלים תש"ס) כרוז קי"ז נדפסה אגרת הרב מסיון תרצ"ג לועד העזרה ליהודי גרמניא בה הוא מעודדס ב"פעולה הגדולה לשם אחינו יהודי גרמניא שנחשך עולמם ע"י שואת רשעים פתאומית כמעט" (המילים "שואת רשעים" ע"פ משלי ג:כה, וחכם עדיף מנביא בדקדוק המילים "שואה" בדווקא ודו"ק), ועם זה הוא מזרזם שלא לשכוח את יהודי רוסיה הנתונים גם הם בצרה. וכן הוא גם בספר 'מאמרי הראייה' במאמר "שלמות הצלה" (עמ' 260-261), ובאגרתו משנת תרצ"ג לקונגרס הציוני בפראג שנדפסה ב"כרוזי הראייה" כרוז קי"ח.

⁸ לא הובאו במאמר זה מדברי רבינו הרצ"ה קוק זצ"ל, הואיל ופרטי התייחסותו לשואה רבים מדברי אביו, כמובן, ומצריכים עבודת איסוף נפרדת.

⁹ ואפילו לפני "חוקי נירנברג" הראשונים, שהיו באמצע אלול שנת תרצ"ה, והיו עליית מדריגה קשה ביחס ליהודים.

מיוחד באהבת האומה ובקשר החי ל"כלל ישראל"¹⁰, לא היה יכול לעמוד בצער על האובדן הנורא¹¹. מאידך גיסא, עלייתו של הצורר ימ"ש לשלטון על גרמניה היתה כבר בשנת תרצ"ג בחודש שבט. אז הוכרז חרם כלכלי על היהודים והם סולקו מעמדות ומשרות ציבוריות. אם כן, מרן הרב ראה את התפרצות השנאה הגרמנית ליהודים, אם כי כמובן לא ניתן היה לשער להיכן הדברים יגיעו. נביא כאן מעט התייחסויות שלו לכך. בעיקר נעסוק בהשקפתו של מרן הרב על התרבות האירופאית, ובדבריו על אופיו של העם הגרמני. דברים אלו היו חידוש, בתקופה שבה אירופה (בעיקר מערבה, שבראשה היתה גרמניה) התהדרה רבות ב'תרבותה' זו. כמו כן נברר ע"פ משנת הרב סוגיות שונות הנוגעות לענייננו, כמו היחס ל"לאומיות", היחס לגזענות, ועוד.

ג. צביעותה של התרבות האירופית

בפיסקאות הבאות מדבר הרב על צביעותה של התרבות האירופית. קומה גבוהה ומראה מפואר, ולמעשה קלקול פנימי. רוממות המוסר האנושי בשפתם, אבל מוסר מעוות, שיכול להעדיף צער בעלי חיים על פני טובת האדם. תרבות זו רק קלקלה את הגויים, בזה שכבשה ולחצה את הטבע המקולקל, ונצבר בקירבם הרבה רוע פנימי, שסכנתו מרובה כשלבסוף מתפרץ החוצה, כשם שקרה במלחמת העולם הראשונה (עליה כתב הרב בפיסקה לקמן), וכשם שבדיוק קרה באופן נורא יותר במלחמת העולם השנייה ובשואה האיומה¹². כמובן, יש דברים בתרבות האירופית שחשובים

¹⁰ כידוע וכנמצא בכל כתביו, וראה גם במכתבו של מרן הגר"מ חרל"פ זצ"ל שנדפסה בקובץ "מאבני המקום" (ישיבת בית אל, קובץ י"א), "איגרת להארת דמותו של מרן הראי"ה קוק זצ"ל".

¹¹ והרי כשהגיע לרב השמועה על הטבח בחברון בשנת תרפ"ט התעלף מיד מרוב צער, כעדותו של הרב אריה לויין זצ"ל (בהספדו על הרב, "תפארת ישראל", נדפס בשערי ציון סיון-אלול תרצ"ו). ועי' "לשלושה באלול" ח"א סי' צ"ח, "משנת הנזיר" עמ' צ"ג ו"ליקוטי הראי"ה" ח"ב עמ' 41.

¹² על כל נושא זה ראה באריכות בספר "השואה" לרבנים יואל שוורץ ויצחק גולדשטיין שליט"א, פרק ה, "משבר הערכים האנושיים" (עמ' 179-136). [ויעויין עוד במאמרו של הרב

מאד¹³, ואין כוונת הרב לבטל את חשיבות "יפיותו של יפת" שיכול לשכון באהלי שם (ראה מגילה ט, ב), ואין כאן המקום להרחיב בזה. אלא שעם כל זה, כאמור, חסרונה רב בכך שאינה מיועדת ושואפת לשינוי פנימי ביחיד ובפרט, אלא מסתפקת ביופי ובסדרים החיצוניים.¹⁴

- ... התרבות האירופית, שלפחות במה שנוגע למוסר ולטהרת המידות פשטה את הרגל, על דעת כל המבקרים העמוקים שאינם מתפחדים ממראה וגובה קומתה. ["מאמרי הראייה" עמ' 190]
- ... שלא ללכת שבו אחרי הדולגים על ההרים של תנועת צער בעלי חיים, שרובם כמדומה יש במעמקי רוחם טינה גנוזה של שנאת הבריות, וכל המידות המסתעפות ומכורכות עמה. ודי לנו ההוכחה

אליהו רחמים זייני "על השואה", בספר **כלביא שכן**, עמ' 74 – 107, בעמ' 88 – 89. הערת המערכת] נציין פה גם לאמור בספר "עמוד האש": "... משימת הרצח הוטלה על אנשי הס.ס, גרמנים רגילים, שנבחרו בקפידה. הם לא היו נערים קלי דעת ולא השתייכו לעולם התחתון. מי שנודע כסאדיסט צמא דם- נפסל לשירות. בפיקוד הס.ס היו אנשי תרבות וחובבי מוזיקה. רבים היו בעל תואר אקדמי, עורכי דין, כלכלנים, פקידים ושחקנים. גרמנים, שעשו מה שעשו מתוך נאמנות לפיהרר. הם יצאו לאיזורי הכיבוש כדי למלא בדיקנות את פקודת הרצח. רבים גילו יוזמה משלהם וחיפשו במסירות יהודים במרתפים ובעליות הגג, שמא מסתתר שם עוד ילד" ("עמוד האש", מהדורה שניה תשמ"ב, עמ' 321)

¹³ • מתוך קטנות אמונה נדמה, שכל מה שבני אדם מזדרזים לחזק את מעמדם, להילחם נגד הרעות המתרגשות בעולם, לרכוש להם מדע, גבורה, יופי, סדר, שכל אלה הינם דברים היוצאים מחוץ לתוכן האלוהי שבעולם. ומתוך כך עין צרה צופה מתוך כמה אנשים, שלפי דתם עומדים הם על הבסיס האלהי, על כל התקדמות עולמית. שונאים את התרבות, את המדעים, את התחבולות המדיניות, בישראל ובעמים. אבל כל זה טעות גדולה היא, וחסרון אמונה. הדיעה הטהורה רואה את ההופעה האלהית בכל תיקון חיים, יחידי וציבורי, רוחני וגשמי. היא מודדת את העניינים רק במידת התועלת שהם מביאים, או הקלקול שהם מקלקלים, ובמידה זו לעולם לא תהיה תנועה חייבת כולה, כשהיא עוסקת לברוא איזה דבר, בין גשמי בין רוחני. יוכל הדבר שיהיו בה מגרעות, אבל בכללותה, הכל הוא מכלל היצירה האלהית ההולכת ופועלת. לא תוהו בראה לשבת יצרה. (ערפילי טוהר עמ' ס"ז-ס"ח).

• מי שחושב בעיני האלהות בטהרם איננו יכול לשנוא ולבוזת שום יצירה ושום כשרון שבעולם, כאשר בכל מתגלה הפועל האלהי ברומו ותעצמותיו... ונמצא שהשנאה והבוז היא לא באה על מה שיש באמת בתנועה ובתרבות איזה שתהיה, אלא על מה שלא יש בה, דהיינו על מה שלא השלימה את חק הבנתה והשלמת חייה עד כדי התקשרותה ברגש ובמדע עם המהלך העליון והחודר של התוכן היסודי של המחשבה הרוממה, של האלהות המחולטה, באון עמדתה. (אורות הקודש ח"ג עמ' שכז).

¹⁴ לכן גם מודגש מאד בתרבות זו הדברים שנובעים מ"כח המדמה", כמו ספרות, שירה, אמנות והצגות, הרבה יותר מאשר "הכח השכלי". עובדה זו גורמת לפחות מוסריות של העולם: "כפי שלוקו של השכל ורוח החכמה כן חצפא יסגי וחכמת סופרים תסרח, יראי חטא ימאסו והאמת תהא נעדרת מפני הדור כפני הכלב. אותה העדינות הפנימית, הבאה מרוח-החכמה, הולכת ונמוגה. השאיפה לרוחניות ואצילות, לדבקות אלהית, לעולם העליון, לזך המוסר, ברום טהרתו, לציורי המשכלות מצד עצמם ונצחיותם-- נעשית חזון יקר!" ("אורות", ישראל ותחייתו י"ז, יעויין שם בכל הפיסקה).

של תפיסת המקום אשר לתנועה זו במחנה האפל של **שונאי ישראל המעמיקים ברשעתם**¹⁵. ["אגרות הראי"ה" ח"ג ס"י תתב].

- תקוות תחייתנו היא הרבה יותר עליונה מלהיות תלמידים קטנים או גדולים לאירופא הקולטורית, שאושרה מוטל בספק גדול. ["אגרות הראי"ה", ח"ב, איגרת תקעא]

- הכבישה המוסרית שעל-פי התרבות החלונית¹⁶, ששלטה הרבה על העמים, העיקה על לבם, והרבה מדות רעות, חליים וקצפונות,

נצברו במעמקי נשמותיהם¹⁷.

¹⁵ וכי"ח הרב בספרו עין אי"ה (ברכות א פרק ב סעי' טז): "והננו רואים בעינינו, כי בכל מקום שהקשיחו בני אדם רחמים מאיזה מפלגה של אנשים בתור בני אדם, יתעוררו גם לרחם על בעלי חיים ולא עליהם". וכי"ח במאמרו על הסנהדרין ("אוצרות הראי"ה" כרך ב מאמר ל"ז): "הזיה טפילה היא להקדים הרחמים המרובים על בעלי חיים בלא עת, בעת אשר דמי אדם ניגרים כמים עבור חפץ עממי. בעין בוז נביט על "חברת צער בעלי חיים" של המתחסדים האנטישמיים, החומלים על כלב וחזיר כואב, בעת שישומו למרמס חוצות עם שלם, ומקשיחים רחמם מאנשים ברואים בצלם אלוקים". כל זה נכתב לפני השואה, שבה הרשעים ימ"ש רצחו מליונים רבים של בני אדם, בעינויים קשים ומרים, ומאידיך בצביעותם הגנו על בעלי חיים וצערם (ראה בספר "השואה" לרב יואל שוורץ שליט"א, עמ' 141). ולדוגמא, בגרמניה הנאצית קבעו חוק שהשחיטה היהודית אסורה אם לא היה הימום הבהמה לפני כן, מטעם צער הבהמה עפ"ל, וכבר דנו בסוגיה הלכתית זו במספר שותיים.

¹⁶ שע"פ מחשבות של חול, ולא ע"פ הקודש.

¹⁷ והיינו, שבגלל שתרבות זו מדברת על דברים חיצוניים, כמו נימוסים ודרך ארץ מעשי, הרי זה כ"אילוף" בעלמא, והטבע הנשמתי נשאר מושחת כמקודם. [וידוע המעשה של רבי יונתן אייבשיץ זצ"ל עם החתול והעכבר, להוכיח לגויים שבעל חיים אינו משתנה בעקבות אילוף]. לעומתו מוסר הקודש היהודי מדבר אל הנשמה, ומכוון להיטיב את הרצון הפנימי. וראה ב"אורות הקודש" כרך ג', 'מוסר הקודש' עמ' ב, על הבדל זה בין המוסר של חול ש"איננו עמוק, ואינו נכנס בפנימיות הנשמה", לעומת "המוסר האלהי" שמשפיע על הנשמה, ועיי"ש גם בעמ' י. [ועיי"ע בספר "דרכי מוסר" לרב יעקב ניימן זצ"ל (ר"י יאור ישראל) פ"ת] עמ' רפ ששמע מהגה"צ ר' ירוחם ליבוביץ זצ"ל שאמר, "למה קוראים חז"ל אפילו לספר בן סירא ספרים חיצוניים, כי תורתנו הקדושה מגיעה לפנימיות הנפש, לתוך נשמת ישראל, אבל כל הספרים שלא מגיעים לפנימיות הנפש נשארו חיצוניים. הם לא נכנסים בנשמת ישראל, הם לא מתקנים את הנפש, הם לא מקרבים לקב"ה"י"י בכך מובן איך אומה בעלת נימוסים כעם הגרמני הגיע לכזאת שפלות, שהרי הכל היה חיצוני ומזויף. והנה אברהם אבינו אומר לאבימלך: **"כי אמרתי, רק אין יראת אלוקים במקום הזה והרגוני על דבר אשתי"**, ובארו המפרשים שאפילו אם יש מוסר ותרבות אנושיים, ורק אין יראת שמים, יכולים להגיע לידי רציחה, ראה היטב שם במלבי"ם ובדברי הרב הנצי"ב, וכן בספר "משך חכמה" ויקרא כג, כב, בסוף ספר "קובץ הערות" לראיון זצ"ל היי"ד ("דוגמאות לביאורי אגדות" סי' יב סעי' ו), ובספר "מכתב מאלהיו" ח"א עמ' 72-73.

והם יוצאים מחרצבותיהם על-ידי המלחמות רבות-הדמים וגדולות-האכזריות, הנאותה יותר **לטבעם הבלתי-מזקק עדין כעת**. ["אורות", אורות-המלחמה סעי' ה]

אחרי מלחמת העולם הראשונה כתב הרב, שבמלחמה זו נוכחנו לדעת עד כמה התרבות שבה חונכו האומות ועליה היתה תפארתם אינה אלא שקר ותרמית:

- נכתם עוון שופכי הדמים, מלכי אדמה הזדים וכל מרגיזי ארץ. לא יכפר לארץ לדם אשר שפך בה כי-אם בדם שפכו, והכפרה מכרחת לבוא: בטול כללי לכל **מכונות התרבות של עכשו, עם כל שקרן ותרמיתן, עם כל זהמתן הרעה וארסן הצפעוני. כל התרבות, המתהללת בצלצלי שקרים**, מכרחת להכחד מן העולם, ותחתיה תקום מלכות עליונין קדישין.

... הארג הרוחני והמעשי, אשר בצביונו ההווי לא היה יכול לעצר, עם כל תפארת חכמתו, בעד שפך דמים רבים ובעד חרבנו של עולם בצורה אימה כזאת, הרי הוא מוכיח על עצמו, שהוא פסול מעקרו, "זרו רשעים מרחם תעו מבטן דברי כזב", מראשית יסודו, וכל מהלכו כלו אינו כי-אם עצת שקר ונכלי-רשעים מסבכים, שהם קשורים עם הנטיות הנפשיות והגופניות אשר נתעצמו באדריכליות של בנין הלאמים של זמננו, שכחי ד' בכליותם ונושאים את שמו על שפתם, בפיהם ובלשונם. ["אורות", אורות-המלחמה סעי' ח']

- ... ביחוד עלינו לדעת, שהעמים שאנו קוראים אותם "מתוקנים" עדיין אינם מתוקנים באמת; רחוקים הם עדיין הרבה ממצב התרבותי הטהור של האדם, וחושבי מחשבות הטובים שבהם מראים יפה בעליל את החסרונות הגדולים העצורים בקרב חיי החברה שלהם. על מנהגי הנימוס והמוסר שלהם יש הרבה מה לפקפק, מצד רגש המוסר האנושי ומצד התוצאות שהם גורמים לה לעצמה. גם הנהגת חינוכם ובתי ספריהם עוד איננה כלל כסף טהור, אפילו ביחס האנושיות הכללית, והמבקרים הכבירים מוצאים כתמים אמיצים וליקויים גדולים בכל הליכותיהם. ["אדר היקר" עמי' נח]

- דבר ידוע הוא מה שפעלה התרבות החדשה בעולם בכלל ביחש לשיפור החיים החצוניים, חיי החברה וחיי הפרט, וידוע גם כן מה שהאבידה המהומה התרבותית מבני אדם. את החלקים הטובים של האושר הפנימי ושלמות המידות הצנועות. [מאמרי הראי"ה, עמ' 383].

ד. השנאה הגרמנית ליהודים

בפסקאות הבאות נביא מדברי הרב על השנאה הגרמנית לעם ישראל¹⁸. הדגש בהם הוא שהשנאה הזו אינה חדשה, אלא צפונה היתה וכעת נגלתה כלפי חוץ.¹⁹

¹⁸ על סיבת האנטישמיות בכללותה כתב הרב דברים עמוקים בקצרה: **"השנאה לישראל במקורה הפסיכולוגי נובעת מהשלילה של שאיפת החיים הישראליים, במונח הלאומי והכללי, שזה הוא ניגוד שנעשה מורגש ונפעל בפועל גם בלא הבנה וידיעה, "אע"ג דאיהו לא חזי מזליה חזי".** [אדר היקר, עמ' קלג]. מפורסם בענין זה כתבו של ד"ר עזריאל קרליבך ז"ל (שהיה מתלמידי ישיבת מרכז הרב) על שנאת הגרמנים אותנו בגלל היותנו טובים יותר, והרגשתם שאומה זו כביכול מחייבת את כל העולם לחיים בעלי משמעות ולא בעלי שחרור ותאוה. מאמרו, "עליך הורגנו כל היום", נכתב בעצם ימי השואה:

כולנו יודעים ומרגישים בכל נימי נפשנו: קדושי השואה לא במותם קדושים נהיו, אלא בחייהם קדושים היו.

עיירות אלה שנחרבו עמדו על רמה מוסרית ששום עם הנתון בתנאים דומים לא היה מגיע אליה.

אם על מאזני הצדק יונחו, יעלה משקלו של בית מדרש עזוב ועלוב אחד, על כל הטירות והארמונות המפוארים שבעולם. אם לפי ייחוס המוסר ימדדו, יגדל ייחוסו של קטון הרבנים בעיירה הגאליצאית הנידחת, על ייחוסו של כל שושלות האצילים האבירים, ואם תמימות הנפש וטוהר המחשבה יהיו המשקולת, יעלה שואב המים האחרון בברדיטשוב על גיבורי כל העמים.

אין בין כל קדושי האומות אדם המגיע לקרסוליו של ר' לוי יצחק מברדיטשוב, ואם מידת העמל לתיקונו של עולם תהיה אמת המידה, מה ערכם של כל הקלובים הפוליטיים האדירים לעומת חברת יעין יעקב' פשוטה בבריסק דליטא?

ולמה אנחנו היודעים זאת, לא נאמר כך בקול רם. הם לא הרגו אותם מפני שהיו חלשים מהם, אלא מפני שהיו טובים מהם. הם לא הרסו את הגטאות מפני שהפיצו חיידקי טיפוס ומגפות, אלא מפני שגם בצפיפותם הפיצו חיידקי קדושה, שהטמאים לא יכלו לעמוד בפניהם.

הם התעללו ביונקים אילמים, מפני שכבר במבטו של ילד יהודי בן-יומו מבריקה תביעת צדק שמשנוורת עיני רשעים. הם התפרצו לעלויות הקיר, מקום שבו ישבו תינוקות של בין רבן ועסקו בתורה מפני שכל עוד נשמע קול זה בעולם אין השטן יכול לישון במנוחה... עליך הורגנו כל היום.

¹⁹ בחינת "אין נחפשו עשו נבעו מצפניו" (עובדיה א, ו), שהצפון בליבו התגלה כלפי חוץ, ראה ב"ק ג' עמ' ב'. [ודרך אגב נעיר כאן על כוונת הגמ' במסכת מגילה ו, ב: "זממו אל

בתוך דברי הרב נגד אלו שמנתקים את התורה שבכתב מהתורה שבע"פ, יצא שם גם נגד 'ביקורת המקרא', וציין שמקורה בעם הגרמני:

• ההנתקה הזאת של הפשט מעל שלושת דרכי התורה האחרים

המשלימים אותה²⁰, היא היא שגרמה ג"כ את המורד של החורבן הגמור שהננו סובלים על ידי שולחי היד במקדשה של תורה. אלה מחבלי כרס ד', הזונים אחרי הבלי הגויים. ביחוד המפלצת שיצאה בהרחבתה על ידי המלומדים הגרמנים השקועים בשנאת ישראל בכל אופי רוחם האכזרי אשר ינקו אותו משדי גזעם, המראה לנו כעת את פרצופו האמיתי, והם הם מחברי הספרים המסואבים מיסודה של חוצפת "הביקורת של כתבי הקודש", שהיא כולה הרכבה של רשעה וסכלות, ובכל זאת הזנו אחריהם חלק ממחנכי דורנו הצעיר להוותנו וחרפתנו. ["מאמרי הראי"ה"

עמ' 176, מאמר "יום הבכורים - זמן מתן תורתנו"²¹]

מין הרב כתב מאמר "ארץ ישראל - ארץ התנ"ך", ובו הוא קורא לעמים המאמינים בתנ"ך (כאנגליה) להכיר בכך שארץ התנ"ך שייכת לעם התנ"ך. בסופו כתב:

• גרמניה, שהתחילה להתייזב נגד רוח הנבואה הטהורה שבספר

הספרים²², בגלותה את השנאה השובבה²³ שלה לעם התנ"ך, תהיה מוכרחת לשוב בתשובה כדי להציל את עצמה משברון מוחלט". [פנקסי הראי"ה' (בהוצאת מכון הרצי"ה, הרב זאב

נוימן, אדר תשס"ח), פנקס י"ב (משנת תרצ"ה) עמ' תקמז²⁴]

הרב התבטא על אופיו הרצחני של העם הגרמני:

תפקי- זו גרממיה של אדום", וכתב היעב"ץ שהיא גרמניה שבזמננו. והנה אין כוונת הגמי לומר שגרממיה היא אדום, וכבר העיר על זה במהרש"א, אלא שגרממיה הם הזמם והשומר של אדום שלא יצא למלחמה על כל העולם. והוא מפורש יותר במדרש בראשית רבה עה, ט, עיי"ש ודוק].

²⁰ רמז, דרש וסוד.

²¹ תודתי לגבי רחל לנדאו שתחי מ"בית הרב" על ההפניה למקור זה.

²² כוונתו ל'ביקורת המקרא', ראה בפיסקה הקודמת.

²³ = המורדת והסוררת, ראה ישעיה מ"ז, י' וירמיה ח', ה', ובמצודות שם.

²⁴ תודתי לידידי ר' עודד זוננבליק נ"י על ההפניה למקור זה והבא.

• במקום בו היה הרב נופש, היו קייטנים רבים. פעם טייל הרב בסביבה ופגש יהודים. הוא שוחח עימם, ומענין לענין התגלגלו הדברים לעם הגרמני. נשאל הרב, מה דעתו על העם הגרמני. השיב הרב: אם אנו רואים שהעם הגרמני הקים והוציא רוצח כמו וילהלם קיסר²⁵, העומד בראשו ושואף קרבנות ורציחות למען שמו וכבודו המדומה, כבר אנו יודעים מהותו הפסיכולוגית של העם הזה שרציחה ושאר מידות אכזריות הן חבל נחלתו, ועל פיהן הוא חי ומתקיים. [ספר "שבחי הראי"ה" (פרופ' חיים ליפשיץ, אלול תשלי"ט), עמ' קל"ד. ע"פ החוברת "מזכיר הרב" לר"ש גליצנשטיין, מזכירו של הרב בהיותו בלונדון בשנים תרע"ז-תרע"ט]

מון הרב התייחס לעניין הגברת השנאה ליהודים דווקא במדינה שיהודים רבים בה ניסו להתקרב לגויים. בתוך תשובתו לשאלה שנשאל האם מותר לנגן בעוגב בבית-כנסת ספרדי, כמעשה הרפורמים ע"פ מנהגי הנוצרים, התייחס מון הרב, בדרך אגב, לכשלונו של התנועה הרפורמית, שיסודה בגרמניה, שגרמה במעשיה ליותר שנאת ישראל:

• ב"ה, עיה"ק ירושלים תובב"א, י"ד טבת תרצ"ה.
בענין הספרדים בעירם שיש מי שמתיר להם להעמיד עוגב בבית הכנסת, מפני שהוא אומר שכל האיסורים, שנאמרו בזה מגדולי רבותינו האחרונים בדורות הקרובים שלפנינו, לא נאמרו אלא לאשכנזים ולא לספרדים, אם יש מקום לדבריו.
נראה פשוט שאין לדברים הללו שום יסוד...

והנה בדורות שעברו הרי השחיתו בזה פושעי ישראל ויצאו לחקות את הגויים בכוונה כדי להתדמות להם, וחשבו בטעות שע"י זה שיחניפו אותם בזה שיתנהגו כמנהגיהם יחדלו מלשנוא אותם ויזכו לזכויות, ובסוף יצאו רבים מהם לשמד ולהתבוללות בין האומות, ועתה נתגלה שלא הועילו כלל בזה, והשנאה נתגברה ע"י זה עוד יותר²⁶.

²⁵ קיסר גרמניה בזמן מלחמת העולם הראשונה.

²⁶ ההבנה שהרצון להתבולל בין הגויים גורם להחמרת שנאתם אלינו נמצא אצל גדולי ישראל רבים, ראה לדוגמה במשך חכמה פרשת בחוקתי (ויקרא כו, מד), בסוף פירוש

ועכ"פ אלה שהנהיגו את העוגב יצאו מכלל התורה בהרבה גופי תורה, ובעטו בקדושת השבת, ומהם גם אלה שעזבו את קדושת הברית, ורבים מהם נשאו נשים נכריות, ובודאי אסור לחקות אותם, וע"כ אין לחשוב שום היתר על מנהג גויים זה מצדי צדדים.

...

הק' אברהם יצחק הכהן קוק. [שו"ת אורח משפט או"ח סי' לו].

ה. הלאומיות הגויית מול לאומיות עם ישראל

התנועה הנאצית ימ"ש, כשמה כן היא²⁷, הדגישה את הלאומיות שלהם, כשמשמעות הדבר היתה לרמוס ולהשפיל את שאר הלאומים. מרן הרב כתב בכמה מקומות על גנותה של הלאומיות הגויית, וביאר שהיא שונה בתכלית מהלאומיות הישראלית, שתכליתה הטבה לכל העולם.

- **הנטיה הלאומית בישראל היא שדה אשר ברכו ד', שאף-על-פי שאין בה עדין גדולים גמורים, מפני השממון הגדול של הגלות, ראויה היא, על-ידי עבודה רוחנית ומעשית, שיצמחו בה כל הגדולים הטובים שבעולם להוציא משפעה נשמות גדולות ועליונות המאירות את כל העולם כלו בכבודו.** ויש לעמת זה נטיה לאמית של גויים, שהיא חרבה ומדבר, שבשום אופן אינה ראויה לגדל צמחים, והצמחים הרעים כגפן סדום, חמת תנינם ואשכלת מרורות, הלא העדרם טוב ממציאותם, ונמצא שהכל הוא בהם העדר גמור וחרבן מחלט, ואותם "הגוים חרב יחרבו". ["אורות", אורות-התחיה י"ב]²⁸
- הצמאון להבלע כלו ברוח ישראל צריך הוא להתגבר. לחשב ישראליות, להרגיש ישראליות, לחיות חיים ישראלים, לראות בשמחת ישראל.

הנצי"ב לשיר השירים במאמר "שאר ישראל", ובקובץ שיעורים ח"ב סי' מז סוף אות ה. וראה באריכות בספר "השוואה", הרב יואל שורץ שליט"א, עמ' 104-121. [עוד יעויין במאמרו הנ"ל של הרב זייני שליט"א, עמ' 89 – 90. הערת המערכת]²⁷ "נציונלי" = לאומיות.

²⁸ ושם: "... ההשפעה של הקדש, המערב בנטיה הלאומית הישראלית".

זאת היא מגמה עמקה גבוהה ורחבה, מלאה טל חיים של קדש, **מבדלת מרגש דגמתה אצל אמות-העולם, שרפוד בהרבה שנאת הבריות ורשעה בלא אידאל קדש פנימי.** הצמאון לרוח האמה צמאון הוא לד', לאור תורה, לישר, לחכמה, ולכל טוב ונעלה. [״אורות״, אורות-ישראל, פ״ג סעי' ה']

• אצל כל האומות, הרוח האוניברסלי הכללי השוכן בקרבם מצד כללות רוח האדם, והרוח הלאומי הפרטי החי בהם, הם דברים סותרים זה את זה. וכשזה קם זה נופל, וכל אחד משיג את גבול חבירו.

מה שאין כן בישראל, בתוכיותו חונה רוח עליון, כפול בכפילה איכותית, ומאוחד באחדות מוחלטה, שיש בו התוכן הלאומי ברוחניותו היותר עזיזה, בשאיפותיו היותר מבולטות, והרוח האוניברסאלי גם כן בכל מילואו, בכל אורו וטובו. **והוא מכיר במעמקיו שהחטיבות הלאומית שלו היא גם כן תכונה אוניברסלית, וענין מלא בעד כל העולם כולו.** [״שמונה קבצים״, קובץ ז סיי קיא]

1. הגזענות הנאצית מול המדרגה העליונה של עם ישראל

כידוע, הצורך ימ״ש פיתח ״תאוריה״ שלמה של ״תורת הגזע״, שעל פיה חילק את כל המין האנושי לקבוצות, מהעליון לתחתון. הגזע הארי הוא העליון, וזכותו לשלוט על כל העולם, ובתחתית הסולם נמצאים הגזע היהודי והצוענים, שאין להם זכות אפילו לחיות²⁹ * . האם גם את השקפת התורה אפשר לכנות ח״ו כתורה גזענית? הרי בספר הכוזרי (מהדורת אבן שמואל, עמ' י״ב-ט״ו, מ״ד) למדנו שעם ישראל הוא מדרגה מיוחדת מכל העמים, בהבדלה עצמית ולא רק כמותית,³⁰

²⁹ * הערת המערכת: לא הוא ימ״ש פיתח שיטה זו אלא היא פותחה ע״י ״מלומדים״ גרמניים כבר חמישים שנים לפני כן.

³⁰ אמנם בספורנו (שמות יט, ה) נראה שסובר שההבדל הוא כמותי, וצ״ע בלשונו הקצרה. ועכ״פ יסודות האמונה הננו לומדים מתוך ספר הכוזרי, שכדברי הגר״א הידועים ״עיקרי אמונת ישראל ותורתו תלויים בו״. וע״ע לדברי הרב ב״אורות״ עמ' קנו שההבדל שבין הנשמה הישראלית לנשמת הגויים הוא יותר גדול ועמוק מההבדל שבין נפש האדם לנפש הבהמה, וכ״כ תלמידו הגר״מ״ח זצ״ל ב״מי מרום״ מעיני הישועה עמ' שה. [ומה שהוסיף

³¹ "סגולת בני האדם", ולפיכך אין גוי, ואפילו גר, יכול לקבל נבואה?³¹ מרן הרב זצ"ל הרבה לדבר בספריו על המדרגה המיוחדת של ישראל, ומאידך כתב הרבה על החובה לאהוב את כל האדם. הוא מסביר את השפלות של הגזענות הגויית, לעומת היהדות. המדרגה המיוחדת של ישראל:

- ... נח לדבר על אותו הצד שיש שיווי ליהדות עם כל העולם שחוצה לה, אבל מתי נעשה גם אנו לביתנו, לדבר בחופש ג"כ על אותו הצד המובדל, שהננו בו נבדלים מכל העמים אשר על פני האדמה. עד מתי נהיה כ"כ בטלנים, עד שנחשד תמיד רק את עצמנו, שכל השבחים והמעלות הרמות הנאמרים ממקורות כ"כ חשובים עלינו, שלו היו דברים כאלה נאמרים על כל עם ולשון היו מתנשאים בגאון ורהב נורא על כל, היו יודעים תמיד להתוות יפה את היתרון המיוחד שלהם, ואנו משעה שפעפע בנו הארס של הליברליות החיצונית, אין אנו יודעים אחרת כ"א למחק את כל התווים הבולטים כ"כ, המבדילים אותנו בהבדל כ"כ עצמי מכל העמים, הבדל כזה אשר אין לפחות אותו אפילו נימה אחת מגדרו של הכוזרי "סוג חמישי". ["אגרות הראיה", ח"א איגרת קמ]
- "טעות יסודית היא החזרה מכל היתרון שלנו, החדלון מההכרה של "אתה בחרתנו". לא רק משנים אנחנו מכל העמים, משנים ונבדלים בחיים היסתוריים מצינים, שאין דגמתם בכל עם ולשון, כי אם גם מעלים וגדולים מאד מכל עם. אם נדע את גדלתנו אז יודעים אנו את עצמנו, ואם נשכח את גדלו אנו שוכחים את עצמנו, ועם שישכח את עצמו בודאי הוא קטן ושפל. רק בשכחת עצמנו הננו נשארים קטנים ושפלים, ושכחת עצמנו היא שכחת גדלתנו". ["אורות", אורות-התחיה סעי' ה]

שם הרב: "שבין האחרונים רק הבדל כמותי נמצא, אבל בין הראשונים שורר הבדל עצמי איכותי", לכא' קשה מדברי הכוזרי שם, שהאדם גם מדריגה נבדלת ממדריגת בעלי החיים, וצ"ע כעת]. וע"ע ב"אורות" עמ' קנה סעי' ז שההבדל בין ישראל לעמים הוא מצד עצמות נשמתם, ולא מצד מעשי המצוות, ולכן גם אינו מותנה בזה. ושם בסעי' ח שחקר האם צורת ישראל מיוחדת לגמרי מהעמים, או שקיימת בישראל התכונה האנושית הרגילה אלא שעליה נבנתה הצורה הישראלית המיוחדת. וע"ע לגרימ"ח זצ"ל (שם עמ' שלה-שלו) ביסוד ההבדל בין ישראל לעמים.

³¹ וראה בנידון זה בספר עינים למשפט על סנהדרין צ', ובמשך חכמה דברים יח, טו.

אהבת כל הבריות:

- **אהבת הבריות צריכה טיפול מרובה**³², להרחיבה ברוחב הראוי לה, להלחם נגד השטחיות, הנראה בסקירה הראשונה, ע"י שימוש שאינו כל צרכו, מצד התורה, ומצד המוסר המנהגי, כאלו יש ניגודים ולפחות שויון נפש, לאהבה זו, שהיא צריכה להתמלא תמיד בכל חדרי הנפש. המעמד היותר עליון באהבת הבריות צריכה לקחת **אהבת האדם**, והיא גם כן צריכה להתפשט על כל **האדם כולו. למרות שינויי דעות בדתות ואמונות, ולמרות החילוקים של הגזעים והאקלימים**. נכון הדבר לרדת לסוף דעתן של העמים והקיבוצים השונים, כמה שאפשר, ללמוד את אופיים ואת תכונותיהם, למען דעת איך לבסס את האהבה האנושית על יסודות המתקרבים למעשה. **כי רק על נפש עשירה באהבת הבריות ואהבת אדם, תוכל אהבת האומה להתנשא בגאון אצילותה, וגדולתה הרוחנית והמעשית**. וצרות העין, הגורמת לראות בכל מה שמחוץ לגבול האומה המיוחדת, אפילו אם הוא חוץ לגבול ישראל, רק כיעור וטומאה, היא אחת מהמחשכים היותר נוראים, שגורמים הריסה כללית לכל בנין הטוב הרוחני, שכל נפש עדינה מצפה לאורו". [יאורות הקודש" ח"ד עמ' תה].
- תורת הגזע הגורמת מלחמה ושנאה בין העמים, היא תוצאה מהכפירה בבורא. האמונה בבורא העולם נותנת מעמד חשוב לכל נברא, ואחדות בין כל המינים הנבראים.
- הננו מתרוממים מעל לאותה **השפלות** שאומות העולם שרויים בה, והנהו לעסק מחשבי עיקרי אצל חוקריהם היותר מצויינים, על דבר **החילוק שבין רוח השמי והארי**.
- אנו דוגלים בשם ד' אל עולם³³, **שברא את האדם כולו בצלמו**, **בצלם אלהים ברא אותו**³⁴. וכל הענפים כולם מתהלכים הם זה

³² ועי' כמה סעיפים בספרו מידות הראייה (בתוך ספר "מוסר אביך") בערך 'אהבה'.

³³ בראשית כ"א, ל"ג.

³⁴ בראשית א', כ"ז. לשאלה האם גם הגויים כלולים בפסוק זה, ראה במשנה אבות ג', י"ד (ושם בפירוש התוס' יו"ט ובתפארת ישראל), במהר"ל נר מצוה עמ' י' (ובמהדורת הרב הרטמן מכון ירושלים עמ' כ"ד-כ"ה, ובציונים שם לשאר ספרי המהר"ל בזה), ואוה"ח

לימין וזה לשמאל, שאמנם יש בהם מעלה ומטה, ימין ושמאל, אבל ביסודם הכל עולה למקום אחד, והכל עתיד להתעלות. לתקן עולם במלכות שדי, וכל בני בשר יקראו בשמך.³⁵ [”שמונה קבצים”, קובץ ח סי' צט].

במקום אחר כתב הרב על חובת הכבוד בין האומות :

- ... החובה שיהיה כל המין האנושי חי חיי משפחה אחת שלמה, שכל אחד יכיר וידע שראוי לו לשקוד על טובת חבירו, ושחובה לאהוב ולכבד את חבירו בלי הבדל בין גזע ואומה. ההתפתחות היקרה הזאת, אינה יכולה לבוא כי אם על ידי שתתברר בלי ספק ההכרה האמיתית של אחדות השם יתברך, ויחסו ליצוריו. כי השכל הבריא משכיל ומרגיש, שכל זמן ששם ד' וכבודו רחוק מליבות בני אדם, אי אפשר שלא יתגבר יצר לב האדם בכל אחד, להמשיך את כל הטוב רק לו לבדו. ורק בהתברר לו שלא יוכל לדון את שהתקיף ממנו אז יכנע בהכרח. אבל התשוקה של המשכת כל הטוב לעצמו, בניגוד לכל חוק וצדק, לא תזוז ממנו ותמיד תעוררהו לחבל תחבולות שונות, ולהתאגד לאגודות שונות למען השג מאווי לבו הוא.
- הידיעה הברורה שדי' אחד הוא אדון העולם, הבורא ומשגיה המחיה ומקיים ומידו הכל - רק בידו מוטל גורל השלמת האנושות כולה. וכאשר יבואו בני האדם לשלמות הידיעה וההכרה הזאת, רק אז יכירו וידעו כי אחים אנחנו כולנו, כי אב אחד בראנו וכי מידו מקבלים אנחנו כל טובנו ואשרנו, וחפצו הוא טוב לכולנו. ואז ממילא יסור גם הפחד שבני אדם מתפחדים איש מרעהו, וששבבילו עסוקים הם כל היום להכין כלים ומכשירים להלחם איש ברעהו ולהשחית ולחבל, ושעל ידי כל אלה בהכרח מתרעל הכח המוסרי הכללי - ואז בהכרח יבוא מעמד השלום על מכונו. [”אוצרות הראי”ה”, כרך ב', מאמר ”תעודת ישראל ולאומיותו”].

הקדוש (בראשית שם). וראה עוד בספר ”גדול כבוד הבריות” לרב פרופ' נחום רקובר עמ' 92, ועוד. וראה מוסר אביך אהבה ה.

¹⁵ מתוך תפילת עלינו לשבח.

לסיכום: ודאי שהשקפת היהדות היא "גזענית" במובן של "אתה בחרתנו מכל העמים", "סגולה מכל העמים"³⁶. ומאיזדך אינה דומה כלל וכלל לגזענות השלילית³⁷ מהסיבות הבאות:

(1) הבחירה של עם ישראל כוללת הכרה פשוטה בזכות של כולם לחיות ולפעול. הערכה והוקרה רבה לכולם כ"בני אדם"—"חביבי אדם שנברא בצלם!"

(2) בחירת עם ישראל היא טענה רק לעליונות רוחנית³⁸, דרגה אלוקית כמלאכים (ראה בכוזרי שם הוכחתו ממשה רבינו, ואכמ"ל).

(3) היא נובעת מקביעה אלוקית, ולא מתוך מחשבתנו על עצמנו³⁹.

(4) זו השקפה שמביאה לנו בעיקר תפקיד וחובות (תרי"ג מצוות), וביחוד תביעה להיטיב לכל העולם ולרוממו, בחינת "ונברכו בך כל משפחות האדמה", ולא ח"ו ש"הגזע העליון" משפיל ורומס את הגזע "הנחות" בעבדות או אפילו הורגו⁴⁰.

³⁶ "..." אם אנחנו נדבר על סגולת ישראל ואחרים יגידו שסגולת ישראל היא גזענות, מה בכך? וכי בשל כך לא נדגיש את עניין הסגולה הישראלית! אדרבה. אם יש מצב כזה, אם המושג "סגולת ישראל" הולך ונהייה בגדר של חלל, של מת מצוה כזה, שאיש אינו מתעסק בו, אז אדרבה ואדרבה, חובה כפולה ומכופלת עלינו לטפל בענין, ואי אפשר להשתמט מהתפקיד הזה. יש להדגיש את הנקודה הפנים-פנימית הזאת של סגולת ישראל" (הרב זלמן ברוך מלמד שליט"א, מתוך הספר "לזמן הזה", שיחה ליום העצמות, מז).

³⁷ כגון של הנאצים ימ"ש, או כגון אמריקה ודרום אפריקה כלפי הכושים.

³⁸ מצד טבענו. ואיננו טוענים שאנו נבחרנו בגלל שאנחנו יותר מוצלחים בשכלנו וחכמתנו (למשל), ראה באור החיים הקדוש (שמות יח, כא), וכן ראה בדברים ז, ז-ח ובפירוש הנצי"ב שם.

³⁹ וכך כתב מרן הגרימ"ח זצ"ל ב"מי מרום" מעיני הישועה עמי' שלה: "התעודה הלאומית אין לה עמדה נצחית כי אם אצל ישראל, שכן גאוותם הלאומית אינה מצד עצמם, אלא מפני שכך הוא רצונו של הקב"ה, והם תולים את כל גדולתם אך ורק בבחירה העליונה שבחר בהם הקב"ה, ובכל גדולה שמוסיף להם הקב"ה הם ממעטים עצמם לפניו, להכיר בגודל טובו וחסדו, כי יעקב בחר לו יה ישראל לסגולתו. אולם לא כן אומות העולם, שגאותם הלאומית היא גאוה עצמית, והגאוה היא תועבה, בין אם היא גאוות הפרט ובין אם היא גאוות הכלל, ועליה נאמר אם תגביה כנשר ואם בין כוכבים שים קינך משם אורידך נאום ה' (עובדיה א)".

⁴⁰ אמנם על גזע עמלק נצטוונו "תמחה את זכר עמלק", ועל שבעה עמים נצטוונו "לא תחיה כל נשמה". מ"מ להרבה שיטות מקבלים גרים מעמלק, כמו שמצינו "גר עמלקי" (שמואל ב, א, יג) ו"מבני בניו של המן למדו תורה בבני ברק" (גיטין נז, ב) [וראה מה שצינו מקורות רבים ביספר המפתח' פרנקל על הרמב"ם מלכים ה, ה]. ועוד, שאין בזה איזו מחשבה עצמית שלנו אלא ציווי אלוקי מבורא העולם, ולא בגלל גזעו אלא בגלל מעשיו שמגלים על כך שאין מקום לרשעה כזאת תחת השמים. [ולשיטת הגרי"ח הידועה,

5) העליונות שווה לכל היהודים, בלי חילוק ביניהם ע"פ דברים גשמיים מעשיים (כמו צבע עור).

ז. קריאה לעלות לא"י – גם כהצלה מהגלות

כידוע, מרן הרב זצ"ל היה קורא בכל הזדמנות לעלות לא"י, על מנת לישב בה וליישבה⁴¹. בד"כ הקריאה היתה מנומקת בטעמים רעיוניים גדולים, של מצוה ובנין האומה בארצה, ובניגוד מסויים לתנועת הציונות החילונית שדיברה על 'מקלט בטוח':

• ... **מקור הציונות, הוא המקור הקדוש העליון, התנ"ך וכו'.** לא הד קול, שעם שנאווי בעולם הולך לבקש לו מקלט בטוח מרודפיו, לבדו ראוי להשיב לתנועת-עולמים זו את חייה. אלא, שגוי קדוש, סגולת העמים, גור-אריה יהודה, ניעור מתרדמתו הארוכה, והנה הוא הולך ושב אל נחלתו, אל "גאון יעקב אשר אהב סלה. [יאגרות הראיה"ה כרך ב' איגרת תקע"א]

אמנם, גם 'מקלטי' הינו טעם נכון, מצד קיום האומה. ואכן, בשנת תרס"ז ב"קריאה הגדולה לא"י" השתמש הרב במינוח של "הימלטו!", והדגיש את הבריחה מהטומאה והרשעה.

• לארץ ישראל, רבותי, לארץ ישראל!

את הקריאה הזאת נקרא בקול אחד, בקול גדול ולא יסוף. בואו לארץ ישראל, אחים נעימים, בואו לארץ ישראל, הצילו את נפשותיכם, את נפש דורותיכם, ואת נפש עמנו כולו, הצילוהו משוממות וטמיון, הצילוהו מרקב והשפלה, הצילוהו מכל טומאה ורשעה, מכל צרה וצוקה, שהוא עלול אליהם בכל ארצות העמים בלי הבדל והפרש.

שלאו דוקא עם עמלק, אלא כל אומה שחורתת על דגלה להשמיד את עם ישראל הרי היא כעמלק, פשיטא שאין ענין עמלק מצד הגזע]. לגבי שבעת עממים, ודאי שמקבלים גרים מהם, וכן אם השלימו לא הורגים אותם, ראה ברמב"ם מלכים ו א-ה ונו"כ שם, ורמב"ן דברים כ, י.

⁴¹ לפי דברי מרן הגרימ"ח זצ"ל באגרתו (צויינה לעיל בהערה 1) יציאתו של הרב לחו"ל בשנת תרע"ד בשביל הכנסיה הגדולה של תנועת יאגודת ישראל, ובשביל צורכי רפואה (ראה 'לשלושה באלול', ח"א, עמ' סעי' נא), היתה גם בשביל "לשכנע את המון בית ישראל, על גדולו ומנהיגו וכל אוכלוסיו, על דבר חיבת הקודש לארץ ישראל, לצאת מהגלות בעוד מועד, בטרם יפרשו הצוררים את ידם על מחמדנו, ולבנות ציון וירושלים על מבועי הקודש והמקדש". וראה ב"אגרות הראי"ה" איגרת ת"ש.

"בואו לארץ ישראל!" נקרא בקול נורא ומרעיש, בקול רעם ורעש גדול, בקול מחולל סערה ומרגיז שמים וארץ, בקול קורע כל קירות לב. **המלטו על נפשכם ובואו לארץ ישראל**. קול ד' קורא אותנו, ידו נטויה עלינו, רוחו אשר בלבבנו הוא מקבץ אותנו הוא מעודדנו, והוא מכריח אותנו כולנו לקרוא בקול גדול אדיר ונורא: אחינו בני ישראל, אחים אהובים ויקרים, בואו לארץ ישראל. הלקטו לאחד אחד, אל תמתינו על סדרים ודברים רשמיים, **אל תמתינו על רשינות מרעישים ומפורסמים, עשו מה שתוכלו, המלטו והאספו באו לארץ ישראל**, סולו סולו המסילה בעד עמנו האהוב והנדכא, הראו לו בפועל שדרכו כבר מוכנת היא לפניו וסלולה, אין לו מה להתישב, אין לו מה לדרוש, אין לו דרכים ונתיבות רבים -- דרך אחד יש לפניו, ודוקא בה ילך, ובה הוא מוכרח ללכת: דוקא לארץ ישראל.

הניצנים נראו בארץ. בואו אחים יקרים וראו איך שושנת יעקב מתחלת לפרוח על אדמת הקודש. בואו לראות איך רוח ישראל פורח ומתעורר לתחיה, לחיים לכבוד ועוז. התדעו אתם אחים אהובים, אחים אומללים יושבי ארצות מאפליות, את האוצר הגדול של הקדושה והמנוחה, של העונג והשלחה, של רוממות הרוח, ושל גדולת הנפש, של קדושת החיים, של אדירות הרעיון ועדינות הרגש, שיש בכל לב של ישראל היושב בארץ ישראל! הוי אחים יקרים, התוכלו גם לשער אפילו מעט מהרבה מחיבת ארץ חמדה, חיבת קודש וחמדת עולמים, הארץ כי טוב מנוחה כי נעמה!?

בואו לארץ ישראל, בואו וראו הדר ארץ חמדה, הדר הכרמל והשרון, הדר שמי התכלת הנאים והיפים, הדר האויר הצח הטהור וממוזג, השורר בהודו והדרו, גם בתקופת טבת, בואו והתענגו ושישו משוש על ארץ חמדה הנאה והמעונגה, ארץ החיים שאוירה הוא חיי נשמות. מה יפית ומה נעמת!

בואו לארץ ישראל, בואו וראו "ושש לבכם ועצמותיכם כדשא תפרחנה". בואו וראו, איך עמנו האהוב והיקר מחדש כנשר את נעוריו, איך הוא מתחיל פושט ברווחה את עצמותיו הכואבות והמפוצחות מימי נדודו וגלותו המרה, בואו וראו איך מתרגל הוא

לזקוף כתמר את קומתו, בואו וחשו איך הוא מעודד את רוחו, בזכרו את חסנו וגאוננו, בזכרו את הודו ותפארתו על כל צעד ושעל. בואו והתענגו עלי זכרונות טובים מיין הטוב, המגדילים את הנפש ומרחיבים את הדעת, זכרונות מלכים ושרים, זכרונות גיבורים ונביאים, זכרונות תפארת ועוז, גדולה והוד. בואו לארץ ישראל, פה תראו חזות הכל, פה תדעו שאתם חיים, חיים שהם ראויים לשמש, בארץ החיים...

(עיר הקודש יפו. תרס"ז) [”מאמרי הראייה” עמ' 323, ”הקריאה הגדולה לארץ ישראל”]

בראש השנה תרצ”ד דרש הרב בבית הכנסת 'חורבת רבי יהודה החסיד' שבעיר העתיקה⁴². בדרשתו דיבר על כך שאם היהודים לא יעלו מתוך רצון, הגויים יגרמו להם לעלות, מתוך הצרות רח”ל:

• ”והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול ובאו האובדים בארץ אשור והנדחים בארץ מצרים והשתחוו לה' בהר הקודש בירושלים” (ישעיה, כ”ז, י”ג).

”אלקיני ואלקי אבותינו תקע בשופר גדול לחירותנו...” (תפילת שופרות, מוסף של ר”ה).

על שופר גדול של גאולה ניבא הנביא ולתקיעת שופר גדול אנו מתפללים, גדול דוקא.

כי מדרגות שונות יש בשופר של גאולה: יש שופר גדול, שופר בינוני רגיל, ויש שופר קטן.

ושופרו של משיח נמשל אל השופר כפשוטו, אל השופר של ראש השנה.

ההלכה קובעת בשופר של ראש השנה שלוש דרגות:

(א) שופר של ר”ה מצוותו בשל איל (שלחן ערוך או”ח תקפ”א א’).

(ב) בדיעבד כל השופרות כשרים (שם).

(ג) שופר מבהמה טמאה וכן שופר מבהמות עבודה זרה של גוי פסול, אבל אם תקע בו יצא ידי חובתו. ומותר לתקוע בכל שופר שהוא אם אין שופר כשר, ובלבד שלא יברך עליו (עיין משנ”ב שם).

⁴² בס”ד זכה עם ישראל השנה לסיים בנייתו המחודשת של מקום תפילה ותיק וחשוב זה, ומתפללים רבים פוקדים אותו שוב.

ודרגות אלה המנויות בהלכה בשופר של ראש השנה מקבילות הן לדרגות בשופר של גאולה.

מהו לאמיתו של דבר שופר של גאולה ?

בשם "שופר של משיח" אנו מתכוונים להתעוררות ולדחיפה הגורמת לתחיתו ולגאולתו של עם ישראל. התעוררות זו היא התקיעה המקבצת את האובדים והנדחים והמביאתם להר הקודש בירושלים.

היה היתה בישראל בזמנים שונים וישנה גם כיום בחלקים וביחידים מישראל התעוררות ורצון שמקורם בקדושה באמונה החזקה בה' ובתורה, בקדושת ישראל ותעודתו, וברצון לקיים את רצון ה' שהיא גאולת ישראל השלמה. זהו השופר הגדול והמעולה רצון עם להגאל מתוך הרצון הנעלה למלא את תעודתו הגדולה שאינה נתנת להתמלא בהיותו גולה ועלוב.

ויש שהרצון הקדוש נחלש, אין ההתלהבות הגדולה לרעיונות עליונים שבקדושה. אבל נשאר לפחות הטבע האנושי הבריא, שגם הוא מקורו בקדושה. וטבע אנושי בריא זה מחולל רצון טבעי פשוט באומה להקים את שלטונה בארצה, לקום ולהשתחרר, לחיות חיי חופש פשוטים ככל העמים. רצון טבעי זה מתוך הרגשה לאומית טבעית, זהו השופר הבינוני הרגיל, המצוי בכל מקום. אף הוא שופר כשר, אעפ"י שמצוה בראשון יותר מאשר בו. "בדיעבד כל השופרות כשרים".

אולם יש גם דרגה שלישית בשופר של משיח ואף היא מקבילה לשופר של ראש השנה: שופר קטן, פסול, שתוקעים בו בהכרח, אם אין שופר כשר בנמצא. אם אפסה התלהבות הקודש ורצון הגאולה הנעלה הנובע ממנה, ואם גם הרגשה אנושית לאומית וטבעית ורצון של חיי לאום בכבוד גם הם אפסו, אם אי אפשר לתקוע בשופר כשר לגאולה באים אויבי ישראל ותוקעים באזנינו לגאולה. הם מכריחים אותנו לשמוע קול שופר, הם מתריעים ומרעישים באזנינו ואינם נותנים לנו מנוח בגולה. שופר של חיה טמאה נהפך לשופרו של משיח. עמלק, פיטלורה⁴³, היטלר⁴⁴, ימ"ש, וכו',

⁴³ מהרשעים ושונאי ישראל ששלטו באוקראינה בתקופה שבין שתי המלחמות.

מעוררים לגאולה. ומי שלא שמע קול השופר הראשון, ואף לקול השופר השני הרגיל לא רצה לשמוע כי אזניו נאטמו, הוא ישמע לקול השופר הטמא, הפסול, בעל כרחו ישמע.

ואף הוא יוצא ידי חובה, **גם לאומיות זו של השוט, של "צרת היהודים", גם בה יש מן הגאולה.** אולם, על שופר זה אין לברך, "כל שהוא מין קללה אין מברכין עליו" (משנה ברכות ו, ד).

אנו מתפללים, שלא יביאנו הקב"ה עוד לידי שמיעת השופר הפסול והטמא בעל כרחנו. ואף לשופר הפשוט, הבינוני, החילוני כמעט, אין אנו מתגעגעים ביותר. אנו תפילה: תקע בשופר גדול לחרותנו, שופר שבא מתוך עומק קדושתה של נשמת ישראל, מתוך קודש קדשינו, ואז תהא הגאולה שלמה. [נערך ונרשם ע"י ר' מאיר מדין ז"ל, ונדפס בספר "מאמרי רא"ה" עמ' 268-269. בנוסח דומה, אך מעט שונה, נמצא גם בספר "מועדי הרא"ה" עמ' ס"ט-ע"י ע"פ כתבם של ר' אליעזר אלינר ז"ל ור' ברוך דובדבני ז"ל]

• ופעם ביקרה אצל מרן הרב זצ"ל קבוצת עולים מגרמניא, שנעקרו ממקומם בחזקת היד של הצר הצורר, והשאירו רכוש מאחריהם, ונפשם עגומה עליהם. מתוך שיחה אתם, עמד הרב על הרגשתם הקשה.

ואז אמר להם הרב: ישעיה הנביא אומר **"מי אלה כעב תעופינה, וכיונים אל ארובותיהם"** - מה בין תעופת העבים לתעופת היונים? העבים אינם נישאים מרצונם הם, רוח הסערה היא הדוחפת אותם ומביאה אותם. לא כן היונים - הן עפות מרצונן הטוב, הן חוזרות ושבות אל ארובותיהם מכח הגעגועים והחיבה אל ביתם, אל קינם. והתנבא אפוא מראש נביא-הנחמה, ששבי ציון לא יהיו "מעור אחד": יהיו כאלה אשר מתוך רצון פנימי ישובו לארץ, והם יבואו כדרך שהיונים שבות אל ארובותיהם. אולם יהיו גם כאלה אשר רוחות סוערות תעקורנה אותם ממקומם ותדחופנה אותם לעלות ולהגיע לארץ ישראל.

והרב סיים דבריו בברכה: הקב"ה יעזור לכם, שגם אם תחילת עלייתכם היתה במצב של "כעב תעופינה", תזכו לגמור אותה

⁴⁴ במקורות האחרים שהובאה שיחה זו של הרב לא מוזכרים השמות של הרשעים.

מתוך הרגשת "כיונים אל ארובותיהם", להתיישב בארץ בשמחת-לב, ויתקיים בכס הכתוב: "ופדויי ד' ישובון וגוי' ושמחת עולם על ראשם". ["מועדי הראיה" פרק י עמ' קמח]

וירא כי לא יכל לו ויגע בכף ירכו ותקע כף ירך יעקב בהאבקו עמו. ... אמרו בבראשית רבה (עז, ג) נגע בכל הצדיקים שעתידין להיות ממנו, זה דורו של שמד. והענין, כי המאורע כולו רמז לדורותיו שיהיה דור בזרעו של יעקב יתגבר עשו עליהם עד שיהיה קרוב לקעקע ביצתן, והיה זה דור אחד בימי חכמי המשנה כדור של רבי יהודה בן בבא וחביריו, כמו שאמרו (שהש"ר ב ז): אמר רבי חייא בר אבא אם יאמר לי אדם תן נפשך על קדושת שמו של הקב"ה אני נותן ובלבד שיהרגוני מיד, אבל בדורו של שמד איני יכול לסבול. ומה היו עושים בדורו של שמד, היו מביאין כדוריות של ברזל ומלבנין אותן באור ונותנין אותן תחת שיחיהן ומשיאין נפשותיהן מהן.

ויש דורות אחרים שעשו עמנו כזה ויותר רע מזה, והכל סבלנו ועבר עלינו, כמו שרמז 'ויבא יעקב שלם'."

(רמב"ן בראשית פרק ל"ב)

זה הענין הוא כלל מוסכם בתולדה, שאומה מוכרחת למות ולעבור מן העולם, שהרי כל העמים העתיקים כמעט ובטלו מן העולם. ואם יש איזה עם קיים מימי קדומים לא עברו עליו סיבות של פיזורים, גם לא נתפתח כראוי להשפיע מחוגו על העולם. אבל להיות עם חי ופועל, ואיתן במידה מוצקה עד כדי לנצח כמה משברים, זה לא נראה בעולם חוץ מישראל, על ידי שם השם הקשור בהם, וסם החיים של תורת חיים שבתוכם.

(שמונה קבצים / קובץ ג / שני"ד).

האמת הוא הנצח, אין תמורה באמת, ואין עבר בנצח. לעד ולעולם קיים הוא אות הנצח. ועם עולם אשר נטעו יוצרו כולו זרע אמת – הנצח הוא גורלו!
(מאמרי הראי"ה, עמ' קנ"ט)

הגדת סיפור יציאת מצרים הלהיבה נפשי ולבבי וכל קרבי עד כי בכל מאמצי כוחותי הגדתיה. ובאמרי 'זהיא שעמדה' נזכרתי התלאות וההרפתקאות שהיו לאחינו בני ישראל מאז ומעולם, אשר לא יאומן ולא יתואר הנס הנפלא שעוד נתקיימו, ו'גדול הרועה שמצילן', לא יכולתי להתאפק בשום אופן מבכיות, ועיני ניגרו מעצמן בלי הפוגות, עד שבושתי מבני ביתי (נפש דוד לגאון האדר"ת זצ"ל (חמיו של מרן הרב זצ"ל בזיווג ראשון) סעי' יח).

איך לא יבוש הכופר בהשגחה ויעמוד נכלם – מי שיתבונן ביחוד ענינינו ומעמדינו בעולם – אנחנו האומה הגולה שה פזורה – אחר כל מה שעבר עלינו הצרות והתמורות אלפים מהשנים – ואין אומה בעולם נרדפת כמונו – מה רבים היו צרינו – מה עצמו נשאו ראש הקמים עלינו מנעורינו – להשמידנו לעקרנו ולשרשנו – גם לא יכלו לנו לאבדנו ולכלותינו – כל האומות הקדומות העצומות אבד זכרם בטל סברם סר צלם – ואנו הדבקים בד' כולנו חיים היום – לא נפקד ממנו בכל תוקף אריכות גלותינו – אפילו אות ונקוד אחת מתורה שכתב – וכל דברי חכמים קיימים לא יטה לארץ וכו' – לא שלט בהם יד הזמן ולא כילם – מה יענה בזה הפילוסוף חריף, היד מקרה עשתה כל אלה?

חי נפשי, בהתבונני בנפלאות אלה גדלו אצלי יותר מכל ניסים ונפלאות שעשה השם יתברך לאבותינו במצרים ובמדבר ובארץ ישראל, וכל מה שארך הגלות יותר נתאמת הנס יותר!

(רבינו יעקב עמדין (היעב"ץ), בהקדמתו לסידורו **עמודי שמים**)

